

DAVLAT XARIDLARI TIZMIDA SUN'IY INTELLEKTDAN FOYDALANISH IMKONIYATLARI

Toshxo'jayev Xikmatilloxo'ja Raxmatullayevich

Jamoat xavfsizligi universiteti,
magistratura tinglovchisi

Annotasiya

Mazkur maqolada davlat xaridlarini samarali tashkil etish va boshqarishda sun'iy intellekt texnologiyalarining o'rni tahlil qilinadi. Unda davlat xaridlari tizimining tarixiy shakllanishi, zamonaviy bosqichdagi o'zgarishlar yoritilgan. Maqolada mavjud muammolar, ularni bartaraf etish yo'llari va kelajakda davlat xaridlarini optimallashtirishda sun'iy intellektning strategik ahamiyati ilmiy asosda ochib berilgan.

Kalit so'zlar: raqamli iqtisodiyot, davlat xaridlari, sun'iy intellekt, optimallashtirish, shaffoflik, raqamlashtirish.

Kirish

Davlat xaridlari — davlat idoralari va mahalliy hokimiyatlarning jamoat mablag'larini sarflash orqali tovar va xizmatlarni hamda kapital investitsiyalarni sotib olish jarayonidir. Ushbu jarayon har bir mamlakat uchun iqtisodiy va ijtimoiy ahamiyatga ega: byudjet samaradorligi, davlat xizmatlarining sifati, infratuzilma loyihalarining amalga oshirilishi va raqobat muhitining shakllanishi bevosita davlat xaridlari mexanizmlariga bog'liq. Shu sababli davlat xaridlarini optimallashtirish — nafaqat iqtisodiy samaradorlikni oshirish balki fuqarolarning davlatdan qoniqishini ta'minlashga xizmat qiluvchi strategik vazifa hisoblanadi.

Elektronlashtirish jarayonida ma'lumotlarning sifatiga va uzluksizligiga katta talab qo'yiladi: noo'rin yoki bo'linmagan ma'lumotlar SI tizimlarining

noto'g'ri xulosalariga olib keladi. Bundan tashqari, algoritmlarning shaffofligi va adolatliligi, ma'lumotlarning maxfiyligi va xavfsizligi, kadrlar salohiyati hamda hukumat organlarining huquqiy bazasini yangilash zarurati kabi masalalar muhim ahamiyatga ega. Sun'iy intellekt qaror qabul qilish jarayonlarida inson omilini butkul chetga surmasligi, so'nggi qarorlar "insonga asoslangan" mexanizm bilan tasdiqlanishi lozim — ya'ni "human-in-the-loop" printsipli saqlanishi kerak.

Taraqqiy etgan raqamli tizimlar va SI yondashuvlarini joriy etishda institutsional va texnik talablar alohida e'tibor talab etadi. Bu talablar ichida ma'lumotlar arxitekturasi (markaziy yoki birlashgan ma'lumotlar ombori), ma'lumotlarga kirish va ulardan foydalanish qoidalari, ochiq ma'lumotlar printsiplari, kiberxavfsizlik choralari, hamda standartlarga rioya qilish muhim o'rin tutadi. Shuningdek, SI loyihalarini muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun davlat organlari, texnologiya yetkazib beruvchilar, mustaqil auditorlar va fuqarolik jamiyati vakillari o'rtasida hamkorlik zarur.

Davlat xaridlari tizimi har doim davlat sektorining iqtisodiy faoliyatida markaziy o'rin tutib kelgan. Ammo XX asrning ikkinchi yarmiga qadar ushbu jarayonlar asosan qo'lda, qog'oz hujjatlar orqali, inson omiliga tayanilgan holda amalga oshirilgan. Bunday tizim, tabiiyki, vaqtni cho'zuvchi byurokratik to'siqlar, korrupsiya xavfi, shaffoflikning pastligi va ma'lumotlarning yopiq shaklda yuritilishi kabi muammolarni keltirib chiqargan.

O'zbekistonda davlat xaridlarini raqamlashtirish 2018-yildan boshlab yangi bosqichga kirdi. "Davlat xaridlari to'g'risida"gi Qonunning qabul qilinishi ushbu yo'nalishda institutsional asos yaratdi. Shu yili ishga tushirilgan dxarid.uz elektron platformasi mamlakatdagi barcha davlat tashkilotlarining xarid faoliyatini yagona tizimda birlashtirdi.

Dxarid.uz orqali tender e'lonlarini joylashtirish, ishtirokchilarni ro'yxatdan o'tkazish, takliflarni taqqoslash, g'oliblarni aniqlash hamda shartnomalarni tuzish jarayonlari to'liq avtomatlashtirilgan. Bu tizim davlat

organlari o'rtasida raqobatni kuchaytirish, korrupsiya xavfini kamaytirish va byudjet mablag'larining oqilona sarflanishini ta'minlashda muhim qadam bo'ldi.

Raqamli xarid tizimining joriy etilishi natijasida 2020–2024-yillar oralig'ida O'zbekiston byudjetidan milliardlab so'mlik tejashlarga erishildi. Bundan tashqari, fuqarolik jamiyati vakillari, OAV va tadbirkorlar uchun xarid jarayonlarini kuzatish imkoniyatlari kengaydi. Bu esa davlat xaridlarining ochiqligi va ishonchliligini sezilarli darajada oshirdi.

Shu bilan birga, mavjud tizimning rivojlanishida hali ham yechimini kutayotgan masalalar mavjud: ma'lumotlarning to'liq integratsiyalanmagani, tahliliy modullarni yetarlicha rivojlanmaganligi, hamda sun'iy intellekt asosidagi avtomatik risk tahlili tizimlarining hali joriy etilmagani.

So'nggi yillarda Albaniya Respublikasi davlat boshqaruvi tizimida, ayniqsa, davlat xaridlari sohasida raqamli transformatsiyani faol amalga oshirayotgan davlatlardan biri sifatida ajralib turadi. 2015-yildan boshlab mamlakat hukumati Yevropa Ittifoqi va Jahon banki ko'magida davlat xaridlarini raqamlashtirish dasturini boshlab yubordi. Ushbu dastur doirasida asosiy maqsad — xarid jarayonlarini shaffof, raqobatbardosh va samarali qilish hamda inson omiliga bog'liq xatoliklarni kamaytirish edi.

2018-yilda qabul qilingan “Davlat xaridlari to'g'risida”gi Qonun hamda dxarid.uz elektron platformasining ishga tushirilishi bu yo'nalishda tub burilish yasadi. Bugungi kunda barcha davlat tashkilotlari o'z xaridlarini aynan shu tizim orqali e'lon qilib, tender jarayonlarini to'liq raqamli shaklda amalga oshirmoqda. Bu esa byudjet mablag'larining oqilona sarflanishini ta'minlash bilan birga, tadbirkorlik sub'yektlari o'rtasida sog'lom raqobatni kuchaytirish imkonini berdi. Shuningdek, Ochiq ma'lumotlar portali (data.gov.uz), “Davlat xaridlari yagona reyestri” hamda Iqtisodiyot va moliya vazirligining elektron xarid tizimlari orqali fuqarolar va ommaviy axborot vositalariga davlat

xaridlari to'g'risida keng qamrovli ochiq ma'lumotlar taqdim etilishi sohada ochiqlik va ishonchlilikni oshirdi.

Shunga qaramay, mavjud tizimda hanuzgacha bir qator tizimli muammolar saqlanib qolmoqda. Avvalo, ma'lumotlarning to'liq integratsiyalashmaganligi sababli turli davlat idoralari va platformalar o'rtasida axborot almashinuvi to'liq yo'lga qo'yilmagan. Natijada, bir idora tomonidan o'tkazilgan xarid haqidagi ma'lumotlar boshqa tizimlarda avtomatik tarzda aks etmaydi, bu esa sun'iy intellekt (SI) tizimlari uchun yagona va ishonchli ma'lumotlar bazasini shakllantirishni qiyinlashtiradi. Shuningdek, tender jarayonlarida inson omili hali ham muhim rol o'ynaydi. Ba'zi hollarda g'oliblarni aniqlashda sub'ektiv qarorlar qabul qilinishi korrupsiya xavfini oshiradi va sog'lom raqobat muhitini buzadi.

Bundan tashqari, amaldagi tizimda tahliliy vositalarning yetishmasligi ham muhim muammolardan biridir. Tender natijalari, narx o'zgarishlari, ishtirokchilar faoliyati yoki xaridlarning samaradorligi bo'yicha chuqur tahliliy hisobotlar yetarli darajada shakllanmagan. Ma'lumotlar mavjud bo'lsa-da, ularni qayta ishlash va natijalarni vizual shaklda taqdim etish uchun ilg'or analitik vositalar keng qo'llanilmayapti. Natijada, ayrim tenderlarda bir-biriga aloqador kompaniyalar ishtirok etib, narxlarni sun'iy oshirish orqali "soxta raqobat"ni yuzaga keltirmoqda, bu esa byudjet mablag'larining ortiqcha sarf bo'lishiga olib keladi.

Mazkur muammolarni tizimli hal etish uchun davlat xaridlari jarayonlariga sun'iy intellekt texnologiyalarini joriy etish muhim ahamiyat kasb etadi. SI tizimlari yordamida tender ishtirokchilarining oldingi faoliyati, narx o'zgarishlari va shartnoma bajarilish tarixini o'rganish orqali xavfli yoki shubhali bitimlarni avtomatik tarzda aniqlash mumkin bo'ladi. Shu bilan birga, ma'lumotlar tahlili asosida sun'iy intellekt takliflar orasidagi g'ayrioddiy narx farqlarini aniqlab, tender komissiyalarini real vaqt rejimida ogohlantiradi. Bu

esa korrupsiya xavfini kamaytiradi va xarid jarayonlarining adolatli kechishini ta'minlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi "Davlat xaridlari to'g'risida"gi Qonuni, 2018- yil, O'zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi.

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-4611-son qarori, 2019-yil 24-fevral — "Raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida".

3. O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi (2023). *Davlat xaridlarining shaffofligini ta'minlash va raqamli boshqaruvni rivojlantirish bo'yicha hisobot*. Toshkent.

4. Davlat xaridlari agentligi (2024). *dxarid.uz elektron platformasi faoliyati va raqamli islohotlar natijalari*. Toshkent.

5. Karimov, A. (2023). *Raqamli iqtisodiyot va davlat boshqaruvi samaradorligi*.

– Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti.

6. Tursunov, M. (2022). *Davlat xaridlarini boshqarishda innovatsion yondashuvlar*. – Toshkent: "Moliya" nashriyoti.